

„Az értékelést illesszük a célokhoz, elfogadva azok különbözőségét...”

Beszélgetés Ulrich Teichler professzorral

Kasseli Egyetem Társadalomtudományi Kar
International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER-Kassel)

Ulrich Teichler

Felsőoktatási MŰHELY (FeMű): Professzor úr, ön évtizedek óta az európai egyetemek változásait tanulmányozza. Milyen stádiumban látja most a felsőoktatást? Milyen vála-

szokat tud adni az európai egyetem a körülötte zajló társadalmi folyamatokra?

Ulrich Teichler: Jó okunk van azt gondolni, hogy a felsőoktatás az elmúlt két évtizedben korábban soha nem látott gyorsasággal alakult át. Be kell látnunk persze azt is, hogy érintettségünk folytán hajlamosak vagyunk túlbecsülni az aktuális hatások fontosságát és kisebb jelentőséget tulajdonítani a korábbi évtizedek változásainak.

Napjaink felsőoktatásának öt problémakörrel kétségkívül meg kell birkóznia:

- a felsőoktatási expanzió következtében a részvételi arányok meghaladják az 50%-ot;
- az értékelési mechanizmusok szerepe egyre nő;
- növekvő feszültség érzékelhető a minőség belső, akadémiai szempontú értelmezése és a felsőoktatás hatékonyságára vonatkozó külső elvárások között;
- a tudomány világában is terjed az „erős menedzsment” hasznosságának eszméje;

- a felsőoktatás nemzetközivé válásának kihívása egyre dominánsabbá válik – jóllehet e területen a nemzetköziség nem tekinthető újdonságnak.

FeMű: Mik lehetnek a felsőfokú oktatás megkülönböztető jegyei? Úgy tekinthetünk az egyetemekre, mint a „vállalkozáshoz” szükséges felkészítő közegre, vagy inkább mint olyan felsőfokú oktatásra, amely kiegészíti a megelőző képzési szintek tartalmát, ismeretanyagát?

U. T.: A „foglalkoztathatóság” fogalma és az azt övező viták manapság nagy népszerűségnek örvendenek. Maga a kifejezés alapjaiban elhibázott, hiszen a „foglalkoztatás” olyan fogalmakat sugall, mint a munkaidő, jövedelem, szabadság, nyugdíjjogosultság stb., holott a probléma alapvetően a tanulmányok és a munka közötti tartalmi kapcsolat. Egyébként már a hallgatók is „foglalkoztathatóak”. A téma voltaképpen az „alárendelt egyetem” kérdését feszegeti. Azt kellene elvárunk, hogy a professzorok a filozófiától a műszaki tudományokig átgondolják, hogy diákjaik hogyan fognak a jövőben dolgozni: egyrészt hagyományos értelemben megfelelő munkájuk követelményeinek, másrészt épp az ezen hagyományok iránti kritikus hozzáállással felvértezve.

Nem meglepő ugyanakkor a felsőoktatás felé érkező külső elvárás, miszerint az tartsa szem előtt a munka világát a tanítás és tanulás karakterének kialakításakor. A világ vezető egyetemein folyó diskurzus sokkal inkább e topintézmények utánzását erősíti, semmint az innováció irányába ható új, kreatív viszony kialakítását a szakmai képzés és a kritikai gondolkodás között.

FeMű: Mi az, amivel az egyetemek hozzájárulhatnak a hallgatók sikerességéhez? A szaktudás és az általános ismeretek milyen kombinációja az ideális ehhez?

U. T.: A felsőoktatásnak, mint már említettem, jól felkészült szakembereket és kritikus elméket egyaránt ki kell bocsátania. E kibocsátás képzési és szakterületi szempontból nagy különbségeket mutat. Mindemellett egyre nő a felelős állampolgárok kibocsátása iránti elvárás is.

FeMű: Lát-e igényt az oktatás/tanulás minőségére és a friss diplomás sikerességre vonatkozó kutatások összekapcsolására? Mik lehetnek egy ilyen integratív nézőpont hozadécai, s mindez milyen nehézségekbe ütközhet?

U. T.: A fentebb említett tendenciák nagy része – növekvő menedzseri befolyás, az értékelési mechanizmusok túlsúlya, a felhasználhatóságra vonatkozó aggodalmak stb. – egy „kimenetorientált” vagy „eredménytudatos” felsőoktatási szemléletet képvisel. Azoknak, akik a felsőoktatással kapcsolatos döntéseket hozzák, tisztában kell lenniük a tanítás és tanulás kompetenciák terminusaiiban értelmezett eredményességével és ennek későbbi foglalkoztatásra, munkavégzésre kiható következményeivel. Ezek a kompetenciákra, foglalkoztatásra és munkára vonatkozó adatok fontosak egy megfelelő információn alapuló döntéshozás számára. A probléma azonban az, hogy mindezen információk nem adják meg a felsőoktatás alakításának irányát, a beavatkozáshoz kiindulópontot nyújthatnak és a felsőoktatási folyamatokra való reflexió kiindulópontjai lehetnek csupán.

FeMű: Miként érdemes ezeket a reflexiókat elvégeznünk? Az európai és nemzeti szabályozás szintjén milyen feladat jelentkezik és mi az, amit az egyes intézmények adott képzési programjainak kellene tenni?

U. T.: Az volna az ideális, ha a pályakövetési eredményeket minden tanszéken megbeszelnék külső segítséggel, amit az adott szakma és a képzési program szakértői, a munkaadók

képviselői és a felsőoktatás-munkaerőpiac közötti átmenetet ismerő felsőoktatás-kutatók tudnak adni.

FeMű: A szakmai életutak növekvő flexibilitása hatott-e az alul- vagy túlképzés, illetve a tanulmányok szakterülete és a munka közti horizontális vagy vertikális illeszkedés hagyományos felfogására?

U. T.: A majdani munka és a tanulmányok szakterülete közti szoros egyezés, „matching” iránti elvárások három okból is félrevezetőek. Először is, az esetek többségében a szoros illeszkedés elképzelhetetlen, sokkal inkább egy rugalmasabb kapcsolatról beszélhetünk. Másodszor, a szoros illeszkedés koncepciójában a felsőoktatás kritikai és innovatív funkciói szorulnak háttérbe. Harmadrészt pedig az illeszkedés elméletei az elitképzési szakaszhoz kötődnek: nemigen tudnak mit kezdeni a felsőoktatás tömegessé válásából adódó helyzettel, amikor egy, az egyes korcsoportok több mint 50%-át kibocsátó felsőoktatás értelmezése a cél.

FeMű: Hogyan látja most az európai felsőoktatást a Bolognai Nyilatkozat céljainak, avagy a Lisszaboni Szerződés vállalásainak fényében?

U. T.: Nehéz elhinni, hogy valóban a Bolognai Nyilatkozatban vagy a Lisszaboni Szerződésben foglalt célok volnának a legfontosabbak. Tényleg ilyen jelentős változásokat kell bevezetnünk a felsőoktatás rendszerében a hallgatói mobilitás növelése érdekében? Valóban ennyi pénzt kell költenünk a „versenyképességre”? Talán vannak alapvetőbb, jöhetnek kevésbé tetszetősen csengő célok is: Hogyan tehető tartalmassá a rövid idejű képzési programok az „univerzális felsőoktatás” közegében? Hová vezet a tudásalapú társadalom: már-már a Nobel-díjat célzó, még élesebb kiválósági versenyhez vagy

inkább a tudás széles körű terjedéséhez?

FeMű: A felsőoktatási teljesítménymérés hagyományosan a tudományos kimenetre fókuszál; a felsőoktatási rangsorok gyakran bíralt eleme az oktatási teljesítmény negligálása a kutatáshoz képest. Miképpen ellensúlyozható mindez a felsőoktatás oktatási teljesítményének mérése révén?

U. T.: A rangsorok és az ezeket alkotó indikátorok részrehajlását hosszan lehetne sorolni. Mindezek az eluralkodó menedzsmentszemlélet részét képezik, melynek alapján az egész felsőoktatási intézmény (nem a tanterek, a kutatócsoport és az egyes munkatárs) az egyetemi minősítés egysége. Az intézményi menedzsment szemlélete lényegében azt éri el, hogy a kreatív tudósok és képzési programok kerüljenek hátrányba, ha nem a vezető egyetemeken működnek. A rangsorok utánzásra motiválnak, s a tanítást alárendelik a kutatásnak. Ezeket a problémákat a még kidolgozottabb „multidimenziós rangsorok” előállítására tett erőfeszítések sem oldják meg. A felsőoktatásban megjelenő kreativitás megragadása változatos megközelítéseket és azt kívánja, hogy a célokhoz illeszkűk az értékeléseket, elfogadva e célok különbözőségét a sikeresség mérésében.

FeMű: Milyen említésre érdemes példája van a célokhoz illesztett értékelésnek?

U. T.: Számos jó példája van a célokhoz illesztett értékelésnek, nem volna méltányos egyet kiragadni közülük.

FeMű: Miben látja a kompetenciák mérésének REFLEX, HEGESCO, DEHEMS, TUNING programokban már megvalósult eredményeit és milyen jövőbeni irányokat lát a kompetenciák vizsgálatában? Életképes lehet-e egy – a hagyományos egyetemi rangsorok alternatívjaként működő – általános összeha-

sonlító mérőeszköz, mint amelyet az OECD új kezdeményezéseként létrehozott AHELO program célzott meg?

U. T.: Be kell látnunk, hogy az összehasonlító diplomás pályakövetési kutatások keretében végzett kompetenciamérések – mint a CHEERS, REFLEX, illetve REFLEX-HEGESCO – meglehetősen gyakorlatias jellegűek. A kompetenciák mérésére vonatkozó kutatások az ilyen jellegű, pályakövetéshez kapcsolódó, önbesoroláson alapuló kompetenciamérések minőségét növelhetik. A PISA felsőoktatási megfelelői – mint az AHELO – a nagy várakozások ellenére végül valószínűleg mégis csak egy uniformizált kritériumrendszer szerinti kompetenciamérést tesznek lehetővé, ezáltal növelve a képzési programok homogenizálódására irányuló nyomást. A kompetenciamérő tesztek kifejlesztése és a velük való mérés olyan időigényes, hogy nem várhatunk a számos tantervet figyelem-

be vevő, sokoldalú eljárást. Ehelyett a képzési programok sokféleségének megragadásához sokféle különböző kompetenciamérő eszközre van szükség. Lényeges a pályakövetési vizsgálatok kiterjesztése az egyedi képzési programok, intézmények irányába, ahol maguk a programok létrehozói és működtetői működnek aktívan közre a mérési eszköz dimenzióinak kialakításában. Már azzal is nagy lépést tennék előre, ha a felsőoktatási intézmények az egységes állami keretek és az egyedi intézményi mérések két szintje közötti kompromisszumként együttműködésen alapuló pályakövetési programokat hoznának létre (e szemlélettel dolgozik Németországban a Kasseli Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatóközpontja által koordinált KOAB pályakövetési kutatási programja). Ezzel együtt a pragmatikus megközelítésű kompetenciamérés felhasználása megkerülhetetlen.

Az interjút készítette Kiss Paszkál, szerkesztette Veroszta Zsuzsanna.